

ЗЕМЕЛЬНОЕ, АГРАРНОЕ, ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

УДК 349.6

ЕКОЛОГІЧНА ШКОДА – ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗА УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Ірина ШВИДЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент циклу правових дисциплін кафедри екологічного права і контролю
Одеського державного екологічного університету

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено недоліки представлені в доктринальних та нормативних джерелах дефініції «екологічна шкода» як фактора, що ускладнює належну оцінку її розмірів на практиці. Запропоновано авторський зміст дефініції «екологічна шкода». Здійснено аналіз недоліків, прогалин та колізій, притаманних законодавству України у сфері оцінки та відшкодування екологічної шкоди. Акцентовано увагу на відсутності юридичного інструментарію конструювання реституційних вимог з урахуванням реальних розмірів завданої шкоди. Визначено основоположні компенсаторні вектори, які мають бути враховані під час оцінки та відшкодування екологічної шкоди. Розглянуто наявні методи оцінки та відшкодування екологічної шкоди.

Ключові слова: екологічна шкода, екологія, екологічне законодавство, оцінка екологічної шкоди, відшкодування екологічної шкоди.

ENVIRONMENTAL DAMAGE – PROBLEMS OF ASSESSMENT AND REFUNDATION UNDER UKRAINIAN LEGISLATION

Iryna SHVIDCHENKO,

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Cycle of Legal Disciplines at the Department of Environmental Law and Control
of Odessa State Ecological University

SUMMARY

The article examines the omissions of the definition of “environmental harm” presented in the doctrinal and normative sources, as a factor that hinders a proper assessment of its size in practice. The author offers the contents of the definition of “environmental harm”. The analysis of weaknesses, gaps and contradictions inherent in the legislation of Ukraine in the field of evaluation and compensation of environmental damages performed. The attention is focused on the absence of legal instrumentation design of restorative requirements based on actual size of the caused harm. There is defined the compensatory fundamental vectors, which should be taken into account in the assessment and compensation for environmental damage. There is considered the existing methods of assessment and compensation of environmental damage.

Key words: environmental damage, ecology, environmental legislation, assessment of environmental damage, compensation of environmental damage.

Актуальність дослідження. Екологічні права для громадян України є одним із базових елементів їх правосуб'єктності, що ґрунтуються на власному невід'ємному фізіологічному статусі, опосередковуючи таким чином перманентну високу пріоритетність їх охорони. Подібна тенденційність є вектором розвитку суверенного адміністрування з боку домінуючої кількості країн світу, але в межах сучасної України потребує додаткового аналізу з точки зору власної ефективності. Національне адміністрування екологічних правовідносин перебуває на рівні 0% виконання екологічних завдань у 2017 році Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року та 24,15% реального освоєння плану природоохоронних заходів на 2017 рік в Одеській області (17,93% по Україні) в умовах помітної активності правозахисної діяльності в межах судів різних інстанцій на рівні 8285 судових рішень усіх форм стосовно категорії «екологічна шкода» в період з

01.01.2017 року по 01.01.2018 року [17; 18; 19]. Додатково національне поле захисту екологічних прав обтяжене поліалізмом санкційного підходу, що ставить надпріоритетною метою систематизацію та уніфікацію правового поля.

Аналіз останніх досліджень. Питанню оцінки та відшкодування екологічної шкоди присвячено праці таких науковців, як Ю.О. Балюк, Є.В. Костюк, А.В. Котелевець, С.М. Кравченко, Л.П. Решетник, А.Г. Червенко та інших. Разом з тим, перманентні трансформації, що мають місце в межах екологічних правовідносин, потребують актуалізації подібних досліджень.

Метою цього дослідження є аналіз наявних у законодавстві України колізійних аспектів оцінки та відшкодування екологічної шкоди.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги нормативну прогалину у визначенні категорії «екологічна шкода», насамперед, необхідно сформулювати доктринальне

бачення шуканої дефініції. Найбільш уніфікований підхід до наповнення категорії «екологічна шкода» навів С.М. Кравченко, визначивши її як «шкоду, завдану навколишньому природному середовищу та його природним ресурсам» [12, с. 51]. Погодитися з подібним спрощенням неможливо з огляду на комплексність самої категорії та порушення правил побудови категорійних визначень. Конструювання юридичного розуміння екологічної шкоди доцільно через пошук нормативно визначеної категорії нижчого таксономічного порядку, якою є «навколишнє природне середовище». Навколишнє природне середовище є «сукупністю природних і природно-соціальних умов та процесів, природних ресурсів як залучених у господарський обіг, так і невикористовуваних в економіці в цей період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафтів та інших природних комплексів» (ст. 5 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища») [5]. Додаючи до наведеного вище переліку об'єктів захисту живі організми, їх біогеоценози та багатовекторні зв'язки отримуємо повне бачення системності категорії «екологія», наближаючись до розуміння базової термінології.

Аналіз нормативних та доктринальних джерел дає змогу надати таке визначення змісту дефініції екологічна шкода. Екологічна шкода є нормативно обґрунтованим та процедурно оформленим юридичним складом правопорушення в сфері захисту природних ресурсів та природного середовища, що формалізується у фінансовій інтерпретації розміру розбалансування природного гомеостазу, який виник у результаті винних нерегламентованих дій чи був прямо з ними пов'язаний (втрачена нагода).

Додаткового пояснення потребує залучена у визначення конструкція «нерегламентованих дій», що є наслідком дуалістичного нормативного регулювання категорій «екологічна шкода» та «вплив на довкілля», що став актуальним після прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», котрий побудовано у відповідності з вимогами Угоди про асоціацію та європейських директив (цим нормативно-правовим актом було замінено екологічну експертизу на оцінку впливу на довкілля) [6]. Ст. 3 ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля» окреслено сферу застосування норм закону із пріоритетизацією планового характеру діяльності винного у завданні шкоди довкіллю суб'єкта. Таким чином, «екологічна шкода» отримує характеристику позаплановості, але її наповнення не таке однозначне (від зворотного):

- плановою є діяльність належного суб'єкта, активність якого відповідає умовам наданих йому дозволів/ліцензій;
- плановою є діяльність, що відповідає технічному регламенту виробництва, затвердженому на підставі наявних у суб'єкта правомочностей.

Сформований вище підхід до об'єктно-предметної сфери інституту екологічної шкоди в умовах українського правового поля потребує додаткової конкретизації за двома напрямками:

1) монолітності нормативного регулювання правового інституту – наведений напрям є логічним продовженням співставлення органічності двох середовищ: екології як конгломерату безлічі біогеоценозів та регуляторно-санкційного поля адмініструючого суб'єкта. Національне правове поле на актуальному етапі розвитку є доволі сегментованим та розгалуженим, що повністю нівелює можливість утворення єдиної кумулятивної картини. Міжнародне морське право, імplementоване в українське законодавство, національне лісове законодавство, національне земельне законодавство, національне законодавство експлуатації надр, тощо не мають у своїй структурі координаційних юридичних елементів, що повністю нівелює потенціал до комплексної оцінки завданої екології шкоди. Більше того,

подібний нормативний дисбаланс у власному розвитку призводить до критичного розбалансування системи первинної фіксації юридичних фактів екологічних правопорушень, де різні інституційні утворення діють на різних рівнях у межах локалізованих баз даних. Особливого значення ця проблема набуває в екологічних відносинах, де компенсаторна функція санкції інституту екологічної шкоди дає регулярні збої в умовах, коли оцінується лише пряма ординарна уніфікована шкода. Ординарна уніфікована екологічна шкода – це належним чином зафіксована пряма шкода конкретизованим предметам охорони природоохоронного законодавства (приклад: конкретна тварина, конкретний вид дерева, тощо), яка залишає поза увагою екологічні фактори: біотичні (мікогенні, фітогенні, тощо); абіотичні (едафогенні, хімічні, тощо); комунікативний (ланцюг живлення, факультативний мутуалізм, симбіоз, тощо); екологічний гомеостаз. Для ясності прикладу наведемо гіпотетичне знищення гектара *Duroia hirsuta*, яке національна санкційна система в межах власної таксової системи (про неї йтиметься нижче) оцінить відповідно до кількості та якості знищених рослин, однак залишить поза увагою їх симбіотичні відносини з *Murmelachistaschumannii* та міцелієм, що є лише шкодою першого порядку, яка призведе до подальшого розбалансування екологічної системи.

2) кінцевого юридичного інструментарію конструювання реституційних вимог – найбільш оптимальною є юридична система, де безпосередній предмет захисту максимально у правовій площині наближений до інструментарію та процедур власного захисту. Національна система не має подібної оптимізації, що призводить до глибинних колізій компенсаторних інструментів. Прикладом можна навести компенсаторну таксову систему лісової галузі, яка вступає у колізію з альтернативними інструментами реституції на таких рівнях:

– на рівні кінцевої оцінки завданої шкоди. Таксова система передбачає фіналізоване закріплене середньозважене значення розміру грошової шкоди, відповідно до укрупненої ознаки предмета охорони (іншими словами, йдеться не про конкретне дерево, а про всі дерева відповідного виду в межах конкретного віку). Більше того, таксова система не є індикативною, вона імперативна та не передбачає альтернативного трактування. Подібний підхід призводить до інструментальної колізії інститутів реституційних розрахунків: таксового та втраченої нагоди. Таким чином, така визначає повний еквівалент нанесеної шкоди з точки зору реституційної системи, тоді як він може суттєво відрізнитися від власного ринкового аналога (про що йтиметься нижче);

– на рівні юридичної сили та спеціальності. Наведений вище приклад можна розглянути і під кутом юридичної сили регламентаційних нормативів. Закріплений у п. 1.1 роз'яснення Вишого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища» від 27.06.2001 року № 02-5/744 принцип пріоритету спеціального законодавства: «У вирішенні спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, слід керуватися нормами природноресурсового, природоохоронного законодавства про забезпечення екологічної безпеки, а з питань, не врегульованих цим законодавством, – відповідними правилами цивільного законодавства» [11]. Подібний принцип є крос-галузевим, однак реституційні орієнтири в наведеному випадку закріплені на рівні підзаконного акта (Постанова КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» від 23 липня 2008 року № 665 [7]), а загальні компенсаторні механізми у ст.ст. 22, 1166 ЦКУ [3] та ст. 225 ГКУ [1].

Наведена ситуація потенційно може призвести до розшарування кінцевого бачення компенсаторних вимог, наприклад: підприємство у зв'язку з незаконними діями зловмисників втратило 1 га лісу і вимагає компенсаторних заходів, однак оцінка шкоди може прийняти такі види:

– нормативний вид – побудований за додатком 3 до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665 (вважатимемо, що знищено лісові культури у віці 12 років із III класом бонітету за загальної щільності 500 м³/га) отримає вигляд кінцевої суми в розмірі 23188 грн;

– ринковий вид – сформований з наявних пропозицій на ринку лісу та за наявним на Українській універсальній біржі (взята для прикладу) бюлетенем середньозважених цін аукціону з продажу необробленої деревини заготівлі II кварталу 2018, проведеного 22 лютого 2018 [16], складатиме вже 205 500 грн, якщо продати деревину як дрова;

– комерційний вид – концентрований навколо бізнесової діяльності із укладанням відповідних договірних угод. Наведений ліс теоретично можна було б використовувати в будівництві, а отже, його ціна за матеріалами тих же квотувань складала б уже 572 155 грн.

Таким чином, між баченням держави та реальним розміром прямої шкоди може бути різниця навіть не в сотні, а в тисячі відсотків. Подібний стан речей дає змогу правопорушникам вільно реалізовувати власний протиправний задум і не зважати на ретроспективні економічні наслідки.

У найбільш спрощеному вигляді екологічна шкода вміщує в себе такі компенсаторні вектори (рис. 1):

Наведена вище схема дає змогу в спрощеному вигляді уявити неоднорідність інструментарію відшкодування екологічної шкоди і потребує додаткового повекторного пояснення:

– гуманітарна реституція є специфічним вектором оцінки екологічної шкоди, що з 2014 року набуває особливої актуальності для України у зв'язку з бойовими діями на Сході держави. Норма 43 Звичаєвого гуманітарного права констатує, що:

а) ніщо у природному середовищі не може бути об'єктом нападу, окрім випадків, коли це є військовою ціллю;

б) заборонене руйнування будь-якої частини навколишнього природного середовища, крім випадків, коли цього вимагає нагальна військова необхідність;

в) заборонені напади на військові об'єкти, якщо можна очікувати, що такий напад спричинить надмірну випадкову шкоду навколишньому природному середовищу порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою [15].

Разом з тим, конфлікт на Сході наносить надпотужний вплив на екологію України: триває перманентне пошкодження очисних споруд, закритих водогонів з технічною рідиною, затоплено більше половини з 98 шахт, тотальне знищення фауни та флори [13], триває неконтрольована антропогенна ерозія, галоупоуче накопичення отруйних речовин у підземних водах, повітрі та землі [14] (за аналітичними даними Української Гельсінської спілки та Організації з безпеки та співробітництва в Європі станом на 2017 рік). Розрахунок подібної екологічної шкоди значно ускладняється необхідністю залучення як міжнародного законодавства, так і звичаєвої сфери, що додатково потребує встановлення в міжнародних судових інстанціях. Натепер Україна не веде системної фіксації порушення екологічного права в межах території збройного конфлікту, що неминуче призведе до зниження судових перспектив. Методологія, і це логічно, повністю відмінна від національного екологічного права України за власними підходами до оцінки;

– міжнародне екологічне право концентроване навколо суверенної відповідальності адмініструючого суб'єкта за ввірені йому об'єкти у разі транскордонного нанесення шкоди. Яскравим прикладом реципієнтного дуалізму (з точки зору потерпілої сторони) є приклад аварії на ЧАЕС 26.04.1986 року, де потерпілі від цієї техногенної аварії громадяни України стали потерпілими від експлуатаційного ексцесу (форс-мажорний вектор), тоді як громадяни Білорусі мали право на реституцію в порядку міжнародного

Рис. 1. Компенсаторні вектори екологічної шкоди

екологічного права в порядку крос-суверенних угод чи міжнародного судочинства;

– цивільно-правовий вектор становить величезний пласт інструментарію стягнення шкоди, яка стала результатом порушення екологічного законодавства. Інститут втраченої нагоди, захисту морального та ординарного здоров'я є домінуючими, але не єдиними напрямками в цьому векторі. Кожен з цих напрямів має абсолютно альтернативну наявний в державі систему стягнення екологічної шкоди;

– страховий вектор включений до загального переліку з огляду на специфіку реституційного відшкодування. Обов'язкове чи опціональне екологічне страхування інтегрує у реституційні відносини третю сторону та додаткові, опосередковані страховою угодою елементи (страхова премія, франшиза тощо). Окреслений вектор потребує чіткого встановлення юридичного факту екологічного страхового випадку і його належну транс-діездатну фіксацію;

– експлуатаційний вектор характеризує відносини суверенного адмініструючого суб'єкта із соціальним оточенням з приводу конвенційного нанесення екологічної шкоди (під конвенційним нанесенням екологічної шкоди слід розуміти наявний в Україні суспільний договір між соціумом та державою з наданням останній правомочностей з експлуатації екологічно небезпечних елементів інфраструктури (атомні електростанції, теплогенеруючі потужності тощо), що є критично необхідними для сталого розвитку всіх його членів, які (елементи) наносять перманентну шкоду екології). Регламентація подібних юридичних статусів зафіксована у ч. 3, ст. 66 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» та Постанові КМУ «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» від 28 серпня 2013 року № 808. Особливістю цього вектора є дуалізм сприйняття екологічної шкоди: 1) прийняття екологічної шкоди – визнання «допустимим» нанесення екологічної шкоди в окреслених державою та екологічними установами допустимих межах, що повністю виключає право на реституційні заходи; 2) перевищення порогів «допустимої» екологічної шкоди дає змогу стягнути з держави відповідні компенсаційні кошти;

– процедурний вектор є конгломератом прогресивних інноваційних поглядів на спектр екологічної шкоди, який побудований навколо розуміння тотальної взаємопов'язаності екологічних систем. Процедурна регламентація формування подібного роду позовних вимог повністю відсутня та лежить у полі практичного володіння юридичним інструментарієм потерпілої сторони та опції правосуддя діяти поза межами ординарної законодавчої регламентації. Правовий вакуум значно ускладнив завдання з формування фактичного складу для потерпілої сторони, навіть його формування не гарантує позитивного суддівського рішення, яке може бути виконане в межах виконавчого провадження;

– форс-мажорний вектор вступає у власну дію у разі присутності непереборної сили в ініціюючих факторах настання чи потенційної можливості виникнення значної екологічної шкоди. Стихійне лихо є своєрідним природним форс-мажором, що завдає значної екологічної шкоди та перебуває поза волею всіх сторін цього процесу. Фактично реституційна функція за цим вектором шкоди настає у зв'язку з правомочністю держави у перерозподілі оперативних благ на суверенній території за умови визнання державою належного суб'єкта потерпілим від стихійного лиха. Розрахунки компенсаторних заходів за цим вектором екологічної шкоди покладаються на відповідні комісії/штаби. Примусова конфіскація в межах форс-мажорного вектора являє собою екстрену правомочність держави наносити шкоду екологічним правам громадян з метою реалізації власної екологічної політики. У такому разі під шкодою

слід розуміти два аспекти: особа не бажає настання ініційованих державою наслідків та компенсаторні заходи держави не завжди відповідають ринковим еквівалентам отриманих екологічних благ. Прикладом подібної активності держави може слугувати примусова конфіскація частини біогеоценозу в належного власника громадянина України з метою налагодження синергічної екологічної політики над всім біогеоценозом у цілому з огляду на його критичний чи кризовий стан, який (стан) не є виною відповідного власника (про експлуатаційний ексцес йшлося вище);

– екологічний вектор є найбільш ординарним з точки зору розуміння реституційних механізмів у разі заподіяння екологічної шкоди. Як уже зазначалося вище, українське правове поле надмірно різноманітне з точки зору реституційної регламентації та в межах одного інституту передбачає дію декількох різноманітних інструментів, що ускладнює побудову відповідної логіки. Таксовий метод розрахунку екологічної шкоди полягає у визначенні державою кола охоронюваних екологічних благ з наступною індексаційною фіксацією середньозваженої вартості одиниці цього блага. Постанова КМУ від 23 липня 2008 р. № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» [7] та Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України і Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)» від 19.06.2017 № 301/222 [10] є класичними прикладами подібних механізмів. З наведених вище прикладів стає очевидним, що держава проводить критично невідповідну реаліям індексацію наявних такс, що призводить до перманентної самовідтворюваності екологічних правопорушень;

– дозвільний метод є своєрідним концентратом ланцюгових нормативів з регламентації екологічно небезпечної діяльності. Прикладом можна назвати компенсаторні процедури в сфері енергетичної генерації стаціонарними джерелами забруднення з викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Нормативно ця екологічна шкода враховується в порядку ст. 243.1 ПКУ [2], ст. ст. 7, 33 ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» [4] та Наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» від 10.12.2008 року № 639 [9]. Як видно з наведених нормативів, національне юридичне поле розподіляє механізм відшкодування подібної екологічної шкоди на фіскальний інструментарій (у викидах у межах наявних нормативів) та санкційний інструментарій (кратне збільшення санкційного тягаря);

– коефіцієнтний метод є найбільш перспективним методом обрахування екологічної шкоди з огляду на його гнучкість та можливість врахування необмеженої кількості екологічних змінних. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів» від 20.07.2009 № 389 [8] є одним з наявних у правовому полі України нормативів з подібним механізмом. Коефіцієнтний метод дає змогу не тільки враховувати весь спектр відомих змінних, а й включати стохастичні екологічні елементи та інструментарій екологічних ризиків;

– метод екологічної необхідності передбачає нанесення шкоди екологічним правам в умовах крайньої необхідності. Прикладом можна назвати навмисне знищення части-

ни лісового масиву, який належним чином експлуатувався фізичною особою, у зв'язку з реалізацією державною протипожежною службою методики «зустрічного вогню» для гасіння пожежі високого рівня складності.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що поточний стан екологічної ситуації в Україні та наявна юридична динаміка свідчать про необхідність практичної систематизації та уніфікації надмірно розгалуженої системи відшкодування екологічної шкоди. Реалізацію подібного плану нормативної оптимізації доцільно проводити на базі коефіцієнтного методу побудови реституційних відносин, який дає змогу концентрувати в собі всю багатогранну природу екологічних явищ. Зволікання з проведення подібного типу нормативної оптимізації з високою долею вірогідності призведе до перманентно стагнаційного стану екології в державі та значною мірою знівелює судові перспективи відстоювання порушених екологічних прав у майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. / Голос України. 2010. № 229.
3. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. / Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 461.
4. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. / Відомості Верховної Ради України. 1992. № 50. Ст. 678.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. / Урядовий кур'єр. 2017. № 127.
7. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: Постанова КМУ від 23.07.2008 № 665. / Урядовий кур'єр. 2008. № 153.
8. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 № 389. / Офіційний вісник України. 2009. № 63.
9. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України): Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України і Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.06.2017 № 301/222. / Офіційний вісник України. 2017. № 58.
11. Роз'яснення Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища» від 27.06.2001 року № 02-5/744. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_744800-01
12. Кравченко С.Н. Имущественная ответственность за нарушение природоохранного законодательства. Львов, 1979. 311 с.
13. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на Сході України / А.Б. Блага, І.В. Загороднюк, Т.Р. Короткий, О.А. Мартиненко, М.О. Медведєва, В.В. Пархоменко; за заг. ред. А.П. Буценка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К.; КИТ. 2017. 88 с.
14. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на Сході України. К.: ВАІТЕ, 2017. 90 с.
15. Жан-Мари Хенкертс, Луїза Досвальд-Бек. Обычное международное гуманитарное право, Том I: Нормы МКК. 2006. 819 с.
16. Бюлетень середньозважених цін аукціону з продажу необробленої деревини заготівлі II кварталу 2018 року лісовими господарствами Полтавської області, проведеного 22 лютого 2018. URL: https://uub.com.ua/birzhova-diyalnist/neobrobлена_derevyna/rezultaty-auktsioniv/zvit-rezultativ-auktsionu-shhovidbuvnya-22-lyutogo-2018-roku/
17. Звіт Міністерства екології та природних ресурсів України і Департаменту стратегії та європейської інтеграції про виконання завдань у 2017 році Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року. URL: <https://menr.gov.ua/news/32203.html>
18. Інформація про виконання Плану природоохоронних заходів за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів» за 2017 рік (загальний та спеціальний фонди державного бюджету). URL: <https://menr.gov.ua/news/32112.html>
19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Швидченко Ірина Георгіївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент циклу правових дисциплін кафедри екологічного права і контролю Одеського державного екологічного університету

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Shvydchenko Iryna Heorhiivna – Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Cycle of Legal Disciplines at the Department of Environmental Law and Control of the Odessa State Ecological University

buzian1@rambler.ru